

До спеціалізованої вченої ради
Д.08.727.04
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

проспект Гагаріна, 26
м. Дніпро, 49005

ВІДГУК

офіційного опонента доктора юридичних наук, професора,
заслуженого юриста України
Дудченко Валентини Віталіївни
на дисертацію Завгороднього Віталія Анатолійовича
«Практика Європейського суду з прав людини та її вплив на юридичну
діяльність в Україні (теоретико-правовий аналіз)»
на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю
12.00.01 - теорія та історія держави і права;
історія політичних і правових учень

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Дата ратифікації Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод стала відправною точкою для України, як суверенної, демократичної та правової держави, на шляху імплементації європейських правозахисних стандартів в національний правопорядок. Законом «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» Українська держава висловила свою принципову згоду на обов'язкову юридичну силу рішень Страсбурзького суду, визнавши їх поряд з вищевказаною Конвенцією джерелом права.

Однак, ефективного механізму виконання рішень Суду Ради Європи в Україні, який би не обмежувався лише виплатою скажнику присудженої справедливої сатисфакції, й до сьогодні не створено. Про це свідчать як статистичні показники Комітету Міністрів Ради Європи, в яких Україна постійно перебуває в трійці лідерів держав-учасниць Конвенції, що системно

порушують гарантовані конвенційні права і свободи, так і наявність пілотних та квазіпілотних рішень Європейського суду з прав людини проти України, які до тепер залишаються не виконані в повному обсязі.

Водночас слід відзначити, що положення Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод відзначається високим рівнем абстрактності її приписів, насиченістю оціночними поняттями, внаслідок чого їх основний зміст розкривається у прецедентній практиці Європейського суду з прав людини, що сформувалася в ході достатньо тривалого періоду тлумачення та застосування норм цього міжнародного договору Судом Ради Європи. Для України, як держави-учасниці Конвенції, знання прецедентних рішень Страсбурзького суду з боку службових та посадових осіб, а також урахування його правових позицій при здійсненні юридичної діяльності є необхідною запорукою виконання взятих на себе міжнародно-правових зобов'язань у сфері захисту прав людини перед Радою Європи. Зважаючи на це, практика Європейського суду з прав людини відіграє неабияку роль в процесі імплементації конвенційних положень в національній правовій системі України, що як юридичний феномен, перед усім, потребує з'ясування його природи, а також аспектів впливу на правничу діяльність.

З огляду на вказане вище, слід констатувати, що підготовлена В.А. Завгороднім наукова праця присвячена актуальній для сучасної юридичної науки темі.

Достовірність та обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій сформульованих у дисертації забезпечується значною кількістю опрацьованих автором доктринальних джерел з теми наукової розвідки, їх критичним аналізом, продуманою логікою викладеного матеріалу, що дозволила дисертанту досягти поставленої мети та розв'язати визначені в роботі дослідницькі задачі. Слід відзначити, що дисертант вміло і коректно полемізує, а також належним чином аргументує власні судження.

Структурні елементи наукової праці пов'язані між собою, а проміжні та загальні висновки автора закономірно витікають з питань, які попередньо ним досліджувалися. У ході дослідження здобувачем наукового ступеня вдало використано актуальні статистичні та аналітичні дані з питань звернення до Страсбурзького суду, виконання його рішень в Україні, а також проблем урахування релевантних правових позицій Суду Ради Європи в діяльності національних судових органів.

Обґрунтованість висновків і наукових положень забезпечені використанням дисертантом належного теоретичного інструментарію, зокрема методологічних підходів, які дозволили досліднику визначити ракурс предмету наукового пошуку.

Гуманістичний підхід обумовив висвітлення правових позицій Суду Ради Європи як людиноцентриського вчення про зміст і обсяг можливостей індивіда на європейському просторі. Комплексний підхід дав можливість здобувачу наукового ступеня розглянути практику Європейського суду з прав людини як багатогранне соціально-правове явище. Діалектичний підхід дозволив автору з'ясувати юридичну природу практики та рішень Суду Ради Європи, взаємозв'язок практики Страсбурзького суду з іншими явищами правової дійсності, аспекти її впливу на національну юридичну діяльність. Аксиологічний підхід дозволив досліднику розглянути Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод як регіональний міжнародний договір, що людину її життя і здоров'я визнає найвищими соціальними цінностями.

При розв'язанні визначених дослідницьких задач дисертантом використано низку загальнонаукових методів пізнання. Історичний метод забезпечив автору з'ясування стану наукових досліджень практики Суду Ради Європи та її впливу на юридичну діяльність в Україні. За допомогою методу аналізу здобувачем наукового ступеня було з'ясовано суттєві ознаки досліджуваних категорій, а також здійснено їх поділ на види. Метод синтезу дозволив розкрити зміст понять, що складають предмет дослідження,

сформулювати проміжні та загальні висновки по темі. Дедуктивний та індуктивний методи дозволили досліднику зробити умовиводи про сутність правових явищ, що досліджувалися. За допомогою системного та структурно-функціонального методів автором було з'ясовано елементи внутрішньої будови правових феноменів, зв'язки між їх структурними елементами, а також функціональне призначення. Окрему групу методів пізнання склали спеціально-наукові методи, а саме: техніко-догматичний, компаративістський, правового моделювання, спеціально-юридичний та герменевтичний методи.

Системний підхід до використання вищевказаних методів дослідження дозволив дисертанту усебічно висвітлити феномени практики Страсбурзького суду та її впливу на юридичну діяльність в Україні.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у тому, що підготовлена наукова праця є першим в Україні комплексним науковим дослідженням, присвяченим практиці Європейського суду з прав людини як явищу правової дійсності та особливостям її впливу на теоретичну й практичну юридично значущу діяльність нашої держави. В роботі обґрунтовано низку концептуальних, положень, висновків і рекомендацій, що мають важливе теоретичне та прикладне значення.

Важливим етапом підготовки дисертації вважаємо з'ясування її автором стану досліджень з предмету наукового пошуку, що дозволило йому визначитися зі стратегією здійснення подальшої наукової розвідки. Варто підтримати позицію дослідника про те, що незважаючи на підвищений інтерес учених до проблем, пов'язаних із розумінням юридичної природи як рішень, так і практики Європейського суду з прав людини, а також їх застосування, предметом наукового дискурсу вчених дотепер залишаються питання щодо змісту цих понять, структури однойменних правових феноменів, прецедентності практики Суду Ради Європи, а також визнання її джерелом національного права України. Варто погодитися і з тим, що суттєвим недоліком сучасної правової доктрини також є відсутність науково

обґрунтованої концепції механізму імплементації державою рішень Страсбурзького суду в національній правовій системі.

Схвальної оцінки заслуговує умовивід дисертанта про те, що проведення наукового дослідження апіорі є неможливим без використання відповідного теоретичного інструментарію, у зв'язку з чим автором обґрунтовано власне бачення внутрішньої будови методології дослідження практики Суду Ради Європи та її впливу на юридичну діяльність, структурними елементами якої визначено: правові парадигми; принципи наукового пізнання; методологічні підходи; загальнонаукові та спеціально-наукові методи дослідження.

Оригінальним у дисертації вважаємо запропонований автором підхід до розуміння поняття та внутрішньої будови практики Страсбурзького суду, що з погляду дослідника є сумативним утворенням, структуру якого складають діяльність Страсбурзького суду (динамічний елемент), а також результати такої діяльності (рішення Європейського суду з прав людини) та накопичений правовий досвід Суду Ради Європи (статичні елементи).

Заслуговують на увагу і аргументи автора щодо некоректності розгляду практики Страсбурзького суду у якості як самостійного джерела (зовнішньої форми) права, так і в її сукупності з Конвенцією про захист прав людини та основоположних свобод. Водночас здобувачем наведено ряд достатніх положень з приводу необхідності визнання джерелом об'єктивного права вказаного міжнародного договору Ради Європи взятого в єдності з правовими позиціями, сформульованими в рішеннях Європейського суду з прав людини.

Дисертантом небезпідставно наголошується про відсутність вагомих причин для розмежування понять «усталена судова практика» та «прецедентна судова практика», що використовуються в національних правових доктринах держав, які належать до романо-германської правової сім'ї. Автором доведено, що вказані терміни вживаються в правовій доктрині держав континентальної Європи як синоніми і фактично означають повторюваність застосування раніше сформульованих судовими органами

правових позицій. Відповідно риса повторюваності по відношенню до результатів діяльності Суду Ради Європи притаманна правовим позиціям ЄСПЛ вміщеним у його рішеннях, що ухвалюються як по суті справи, так і про прийнятність скарг до розгляду.

В роботі дістали подальшого розвитку теоретичні положення про юридичну природу рішень Страсбурзького суду як видового поняття, що відображає результати волевиявлення Суду Ради Європи, а саме: ухвали (decisions); постанови (judgments); консультативні висновки (advisory opinions). Разом з тим, дисертантом обґрунтовано дуальну природу постанов Суду Ради Європи, що є рішеннями Страсбурзького суду, які ухвалюються по суті справи та мають властивості як правоінтерпретаційного, так і правозастосовного акта з переважанням властивостей останнього.

Слід відзначити запропоновані здобувачем нові критерії до класифікації правових актів Європейського суду з прав людини, з'ясування автором напрямів впливу постанов Страсбурзького суду на правосвідомість і поведінку суб'єктів права, до яких віднесено: інформаційну, сигналізаційну, стимулюючу, регулятивну, охоронну функції, функцію відображення правових позицій Суду Ради Європи та функцію правового виховання, а також вперше сформульовану дисертантом дефініцію поняття окремої думки судді Європейського суду з прав людини, визначення її ролі і значення для юридичної науки та практики.

Заслуговує на підтримку бачення здобувача стосовно сутності категорії механізм імплементації постанов Страсбурзького суду в національній правовій системі України, внутрішньої будови цього явища правової дійсності, складовими елементами якого виокремлено нормативну, інституційну, функціональну, комунікативну й ідеологічну підсистеми, а також змісту та видової диференціації заходів індивідуального і загального характеру, що вживаються державою-відповідачем на виконання рішення Суду Ради Європи, ухваленого по суті справи, або декларації про дружне врегулювання спору чи односторонньої декларації уряду держави-учасниці

Конвенції.

До найбільш вагомих здобутків наукової праці беззаперечно слід віднести розробку дисертантом концепції впливу практики Європейського суду з прав людини на теоретичну та практичну юридичну діяльність в Україні. У зв'язку з цим, здобувачем наукового ступеня розкрито зміст категорії вплив практики Страсбурзького суду на юридичну діяльність в Україні; доведено тезу про багатоаспектність впливу практики Суду Ради Європи на юридичну діяльність в нашій державі, що знаходить свій вияв у її інформаційно-психологічній, соціально-правовій, охоронній та регулятивній дії; сформульовано дефініції понять, що відображають вплив практики Європейського суду з прав людини на теоретичну та практичну юридичну діяльність в Україні, а саме: вплив практики Суду Ради Європи на юридичну науку; вплив практики Страсбурзького суду на юридичну освіту; вплив практики Європейського суду з прав людини на правотворчість в Україні; вплив практики Страсбурзького суду на офіційну правоінтерпретаційну діяльність в Україні; вплив практики Суду Ради Європи на правозастосування.

Наскрізний аналіз положень наукової новизни дисертації в цілому дозволяє стверджувати, що вони сформульовані коректно та аргументовано, їх кількість та рівень кваліфікації відповідають вимогам, що висувуються до такого виду робіт.

Повнота викладу основних положень дисертації в опублікованих працях. Основні положення та висновки дисертації відображені у 53 наукових публікаціях. До їх числа входять: одна одноособова монографія, двадцять сім наукових статей опублікованих у наукових періодичних фахових виданнях України, п'ять наукових статей у наукових періодичних виданнях іноземних держав, двадцять тез доповідей, опублікованих за результатами участі в науково-практичних заходах. Отримані під час дисертаційного дослідження наукові результати є особистим внеском автора. Результати дослідження були апробовані на достатній кількості наукових

конференцій, семінарів, круглих столів як регіональних та всеукраїнських, так і міжнародних.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що положення і висновки, які сформульовані у дисертації можуть бути використані: у науково-дослідній діяльності – для подальшого дослідження правового феномену практики Європейського суду з прав людини та її впливу на юридичну діяльність в Україні; у правотворчості – при розробленні проектів нормативно-правових актів щодо гармонізації національного законодавства з Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод в її тлумаченні Судом Ради Європи; в правозастосовній діяльності – при ухваленні суб'єктами, наділеними державно-владними повноваженнями, рішень з урахуванням релевантних правових позицій Страсбурзького суду; в навчальному процесі – при викладанні здобувачам вищої освіти навчальних дисциплін правозахисної та правоохоронної спрямованості, а також при підготовці відповідних підручників та навчальних посібників з тематики захисту прав людини в Україні.

Оцінка змісту дисертації, її завершеності та відповідності встановленим вимогам. Науковий рівень підготовленої праці дозволяє надати позитивну оцінку змісту дисертації, визнати її завершеною працею, у якій автору вдалося досягти мети дослідження та вирішити усі визначені дослідницькі завдання.

Дисертація Завгороднього В.А. оформлена згідно з нормативними вимогами і стандартами, які передбачені для такого виду досліджень Наказом МОН України «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» від 12.01.2017 № 40. Робота написана державною мовою з дотриманням наукового стилю. Текст дисертації позбавлений помилок та технічних недоліків. Основні положення, висновки і пропозиції, що містяться у науковій праці, в цілому характеризуються послідовністю, аргументованістю та завершеністю. Текст автореферату відповідає змісту

складова таких актів – приписи нормативного характеру, які регулюють поведінку суб'єктів, що згідно з законом зобов'язані забезпечити імплементацію постанов Страсбурзького суду в національний правопорядок.

5. Недостатньо повною вважаємо запропоновану здобувачем наукового ступеня класифікацію заходів індивідуального характеру в аспекті імплементації постанов Суду Ради Європи, в основу якої було покладено лише один критерій – черговість вжиття державою-відповідачем таких заходів (с. 250-251 дис). Це дослідницьке завдання дисертантові можна було б вирішити за аналогією з іншим, успішно виконаним ним завданням – класифікацією категорії заходи загального характеру.

Однак, вказані недоліки мають як дискусійний, так і рекомендаційний характер та не впливають на загальну позитивну оцінку наукової праці.

Висновок. Отримані в роботі результати в сукупності розв'язують важливу наукову проблему науки теорії держави і права. Дисертація підготовлена на високому теоретико-методологічному рівні, є цілісним, завершеним, оригінальним та обґрунтованим дослідженням, в якому містяться раніше не захищені наукові положення, відповідає вимогам Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567, а її автор – Завгородній Віталій Анатолійович – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень.

Офіційний опонент –

**професор кафедри
загальнотеоретичної юриспруденції
Національного університету
«Одеська юридична академія»
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України**

Дудченко В.В.

Підпис засвідчує

